

Сяргей Сурыновіч
Друя

Практычная транскрыпцыя імён уласных і геаграфічных назваў са старажытнагрэцкай мовы

Транскрыпцыя грэцкіх імёнаў уласных і географічных назваў у айчыннай навукавай, гістарычнай і мастацкай літаратуры мае хаатычны выгляд і не рэгулюецца цвёрдымі нормаў. Незалежна ад крыніцы паходжання тэкстаў – ці гэта грэцкі арыгінал, ці іншы сучасны ці старажытны фрагмент, у якім сустракаюцца антычныя назвы, – перакладчыкі ў афіцыйных выданнях часта звяртаюцца да існуючых варыянтаў нашых суседзяў альбо наважваюцца на самастойнае ўтварэнне ўласных варыянтаў. Навукоўцам і перакладчыкам, лектарам і педагогам, рэдактарам і карэктарам даводзіцца сутыкацца з цяжкасцямі, самастойна вырашаць пытанні адносна таго, як адаптуецца тое ці іншае імя альбо гістарычны тэрмін у дачыненні ледзь ці не да кожнага асобнага выпадку.

У розных выданнях на адной і той жа мове можна сустрэць розныя варыянты напісання адной і той жа назвы: Цэзар і Кесар, Зеўс і Зевес, ці нават Дзэўс, Гермес і Эрмій, Лівія і Лібія, Басфор і Баспор. Назву вострава Κρήτη мы перадаем як Крыт, а Λήμνος – як Лемнас, а не Лімн. У слове Αθήναι (грэцкая “эта” (η) перадаецца як -і, а ў аналагічным выпадку ў слове Μικῆναι) – як -э. Два варыянты транскрыпцыі характэрныя і для грэцкіх дыфтонгаў: -ει як -эй і -і, -αι як -ай і -э, -οι як -ой і -э: Ποσειδών Пасейдон, Χείρων Хірон і інш.

Грэцызмы траплялі ў старажытнабеларускую літаратурную мову пераважна праз пераклады навукавай і рэлігійнай грэцкай літаратуры, а таксама ў выніку вывучэння грэцкай мовы ў брацкіх школах. Грэцкай мовай добра валодалі і маглі карыстацца арыгіналамі адукаваныя людзі Вялікага Княства Літоўскага – Ф. Скарына, Л. Зізаній, С. Будны. У Беларусі перакладаліся шматлікія грэцкія творы, многія друкаваліся: *Евангелле вучыцельнае* (Еўе, 1616), *Бяседы Макарыя* (Вільня, 1627), *Гісторыя пра Варлаама і Ісаафа* (Куцейна, 1637). Часта ў беларускіх тэкстах ужываліся грэцкія прыказкі і афарызмы, словы, часам славянскія прозвішчы замяняліся грэцкімі адпаведнікамі (Зізаній – куколь, Філялет – праўдалюбец). Усё гэта садзейнічала замацаванню грэцызмаў у старабеларускай літаратурнай мове, іх фанетычнаму, марфалагічнаму і семантычнаму засваенню¹.

¹ Параўн.: І. Б у б н о в і ч, *Засваенне іншамойных слоў беларускаю літаратурнаю моваю*, Гродна 2000, с. 18.

Пісьмовы шлях пранікнення грэцызмаў у старабеларускую мову дазваляў захоўваць спецыфічны кніжны характар запазычанняў, іх фанетычна-граматычнае аблічча. Адсюль наяўнасць спалучэнняў дзвюх галосных (теология, геометрия, диалогъ), неўласцівых народным гаворкам гукаў (омекга, ортокграфия, сфера, альфа, апокрыфъ, нафта), пачатковага е- (эпиграмма, етимонъ), захаванне падвоенага напісання зычных (аллигория, эпиграмма), спалучэнняў -кг, -кс (лексисъ), варыянты алябастръ – алавастръ (як адлюстраванне рознага развіцця старагрэцкага гука -β), катэхизисъ – катэхисисъ (у выніку адлюстравання рознага развіцця старагрэцкага гука -σ) і інш².

Калі ў старабеларускай мове можна прасачыць шлях пранікнення грэцызмаў непасрэдна з грэцкай мовы (хоць засвоеныя царкоўна-славянскай мовай грэцызмы таксама значна паўплывалі на кшталты засваення), то ў сучаснай літаратурнай мове грэцызмы часта трапляюць праз пераклады з моваў, дзе яны ўжо засвоеныя (часцей за ўсё з рускай, польскай і інш. моваў). Падобнае пранікненне ў сучасную беларускую мову абумоўлівае варыянтыўнасці напісання. Па кшталту засваення можна вылучыць наступныя пункты:

Безальтэрнатыўнага засваення: атлет (ἀθλητής), атэізм (ἄθεος), бактэрыя (βακτήριον), Біблія (βιβλία), біялогія (βιολογία), матэматыка (μαθηματικά), тэалогія (θεολογία) і інш.

Двоіснага засваення: арфаграфія – артаграфія (ὀρθογραφία), Афінны – Атэны, Базыль – Васіль (Βασίλειος), Лібія – Лівія (Λιβύη) і інш.

Асаблівую ўвагу варта звярнуць на разнастайнасць кшталтаў транскрыпцыі ў біблійных перакладах на беларускую мову. Узгадаем некаторыя выданні перакладаў Бібліі і паасобных біблійных кнігаў у XX стагоддзі.

Першым выданнем 1922 года³, якое ўключала біблійныя ўрыўкі, стала *Niadzielašnja Ewanhielii i pawuki* у трох тамах ксяндза Ідэльфонса Бобіча⁴. Займаўся перакладамі ў гэты ж час таксама Вацлаў Ластоўскі⁵, але поўны пераклад усіх кніг *Новага Запавету* і адной са *Старога Запавету* (Псалмоў) пабачыў свет толькі ў 1931 годзе⁶. Пераклад здзейснілі Лукаш Дзекуць-Малей і Антон Луцкевіч⁷.

Практычна адначасова пабачылі свет выданні: *Божыя Слова: Лекцыі, Эвангеліі і прамовы на нядзелі і свята*⁸ ксяндза Адама Станкевіча⁹

² *Ibidem*, с. 18–19.

³ Параўн.: А. А д а м к о в і ч, *Святар і пісьменнік*, “Наша вера” 1999, 2 (8).

⁴ А. А ў д з я ю к, *Бібліяграфія перакладаў Бібліі на беларускую мову*, “Наша слова” 2011, №№ 46–47.

⁵ Цар Саламон. *Песні-песняў*, “Крывіч” 1926, № 1.

⁶ Параўн.: Д. Я с ь к о, *Новы Запавет у беларускай мове*, “Бацькаўшчына” 1949, № 4, с. 3.

⁷ Л. Д з е к у ц ь - М а л е й, *Новы Запавет Госпада нашага Ісуса Хрыста. Псалмы*, Гельсінкфорс 1931.

⁸ А. С т а н к е в і ч, *Božaje slova: lekcyi, Evanelii i pramovy na niadzieli i sviaty*, Lvoŭ–Vilnia 1938.

⁹ Параўн.: Л. Л у ц к е в і ч, Г. В о й ц і к, *Адам Станкевіч*, Вільня 2002.

ў 1938 годзе і *Čatyry Evangelii i Apostalskija Dzei* ксяндза Вінцэнта Гадлеўскага¹⁰ ў 1939 годзе.

Паасобныя кнігі *Бібліі* пераклалі Вітаўт Тумаш, а. Леў Гарошка, Леанід Галяк. У 1954 годзе выдадзеныя *Sviataja Evanelija i Apostalskija dziei*¹¹, а затым у 1974 годзе *Listy šviatyh apostalaŭ*¹² і ў 2008 годзе *Лісты Апостала Паўла да Тыматэя*¹³ ксяндзам Пётрам Татарыновічам.

Ян Пятроўскі, пачынаючы з 1959 года, перакладае і выдае паасобныя кнігі *Старога Запавету*: *Кніга Руты*, *Кніга прарока Еэля*, *Кніга прарока Ёны*¹⁴, *Генезіс*¹⁵, *Кніга Эклізіяста*, або *прапаведніка*¹⁶, у 1991 годзе пабачыла свет *Эвангелія паводля св. Яна*¹⁷. Пераклады *Евангелляў* здзяйсняе, пачынаючы ад 1960 года, Міхась Міцкевіч. Перакладамі паасобных псалмоў у гэты час займаюцца мітрапаліт Мікалай Мацукевіч, Вацлаў Пануцэвіч і ксёндз Язэп Германовіч.

У 1970 годзе выдадзены *Новы Запавет* у перакладзе Янкі Станкевіча, а ў 1973 годзе – поўная *Біблія* ў перакладзе з габрэйскай і грэцкай моваў у супрацоўніцтве з Майсеем Гітліным¹⁸.

З 1970 года распачынае працу над сваім перакладам кс. Уладзіслаў Чарняўскі, вынік якой – выданні паасобных кніг *Старога Запавету* і двух выданняў *Новага Запавету*, завяршыўся выданнем *Біблейскім Таварыствам* поўнай *Бібліі*¹⁹ ў 2012 годзе.

Мітрапаліт Андрэй Крыт у 1978–1979 гадах займаецца перакладам паасобных псалмоў, а мітрапаліт Мікалай Мацукевіч выдае ў 1988 годзе *Напрастольнае святое Евангелле*²⁰, у 1992–1995 годзе *Парэміі*: збор 285 парэмій, якія чытаюцца на багаслужбах²¹ з выбранымі тэкстамі *Старога Запавету* і *Багаслужбовы Апостал* у 1998 годзе.

Айцец Аляксандр Надсан у перыяд з 1970 па 2011 гг. здзейсняя пераклады некаторых кніг *Старога* і *Новага Запавету*²²: *Ёны*, *Псалмоў*

¹⁰ V. H a d l e u s k i, *Čatyry Evangelii i Apostalskija Dzei*, Wilnia 1939.

¹¹ P. T a t a r y n o v i č, *Sviataja Evanelija i Apostalskija dziei*, Rym 1954.

¹² P. T a t a r y n o v i č, *Listy šviatyh apostalaŭ*, Rym 1954.

¹³ П. Т а т а р ы н о в і ч, *Лісты Апостала Паўла да Тыматэя*, Полацк 2008.

¹⁴ Я. П я т р о ў с к і, *Святое Пісьмо. Кнігі Старога Запавету. Кніжыца I. Кніга Руты, Кніга прарока Еэля, Кніга прарока Ёны*, Нью Ёрк 1959.

¹⁵ Я. П я т р о ў с к і, *Генезіс*, Гэйнсвіле 1984.

¹⁶ Я. П я т р о ў с к і, *Кніга Эклізіяста, або прапаведніка*, Гэйнсвіле 1987.

¹⁷ Я. П я т р о ў с к і, *Паводля сьв. Яна Эвангеле Госпада нашага Ісуса Хрыста*, Менск–Лёндан–Нью Ёрк 1991.

¹⁸ Я. С т а н к е в і ч, М. Г і т л і н, *Святая Бібля: Кнігі сьвятога пісьма Старога й Новага закону*, Нью Ёрк 1973.

¹⁹ Ул. Ч а р н я ў с к і, *Біблія. Кнігі Святога пісання Старога й Новага Запаветаў*, Мінск 2012.

²⁰ М. М а ц у к е в і ч, *Багаслужбовы Апостал*, Таронта (Антарыё, Канада), БАПЦ 1998.

²¹ М. М а ц у к е в і ч, *Парэміі: збор 285 парэмій, якія чытаюцца на багаслужбах*, Таронта 1993.

²² *Выбраныя тэксты Старога і Новага Запаветаў*, “Божым шляхам” 1970–2004.

Давідавых, Апосталаў, Евангельскіх тэкстаў, Пракіменаў, 9 песняў Святога Пісання.

У часопісе “Спадчына” з 1989 па 1992 гады былі апублікаваныя чатыры *Евангеллі* ў перакладзе Анатоля Клышкі. Цалкам *Новы Запавет*²³ Анатоля Клышкі выдадзены ў 2014 г.

*Песня Песняў*²⁴ *Старога Запавету* ў перакладзе Васіля Сёмухі пабачыла свет у 1990 годзе. На працягу наступных гадоў здзяйсняліся яе перавыданні – у 1995 годзе выданне *Новага Запавету і Псалмоў*²⁵, а ў 2002 годзе была выдадзеная поўная *Біблія*²⁶.

Біблейская Камісія пры Беларускам Экзархаце Маскоўскага Патрыярхата распачала сваю перакладніцкую дзейнасць у 1991 годзе²⁷, дзякуючы чаму свет пабачылі паасобныя пераклады: *Святое Евангелле паводле Мацвея*²⁸, *Марка*²⁹, *Лука*³⁰, *Іаана*³¹, *Евангеллі*³², *Дзеі Апосталаў*³³, *Саборныя Пасланні Святых Апосталаў*, *Пасланне да Рымлян Апостала Паўла*, *1-е Пасланне да Карыньян Апостала Паўла*.

Секцыя па перакладзе літургічных тэкстаў і афіцыйных дакументаў Касцёла пры ККББ, якая дзейнічае з 1992 года, прадставіла электронную версію кніг *Новага Запавету* (20 кнігаў, папаўняецца), *Лекцыянарыі*, у 2012 годзе выдадзенае *Святое Евангелле*³⁴.

Перакладамі кнігі *Псалмоў* і *Песняў Бібліі* ў перыяд з 1993 па 2002 год займаліся а. Сяргей Горбік і а. Сяргій Гардун. У электроннай версіі даступны пераклад поўнай кнігі *Псалмоў* Міхаіла Астапчыка.

Працоўная група, пад кіраўніцтвам кс. Уладзіслава Завальнюка ў 1997 годзе³⁵, а затым у 2007 годзе³⁶ выдала пераклад *Евангелляў*. У 2010 годзе быў выдадзены пераклад Эрнста Сабілы – Сяргея Малахава *Евангелля апостала Яна*³⁷.

Падсумоўваючы, пералічым наяўныя варыянты перакладаў:

²³ А. Клышкі, *Новы запавет*, Мінск 2014.

²⁴ В. Сёмуха, *Біблія: Найвышэйшая песня Саламонава*, Мінск 1990.

²⁵ В. Сёмуха, *Новы Запавет. Псалтыр*, Мінск 1995.

²⁶ В. Сёмуха, *Біблія. Кнігі Святога Пісання Старога і Новага Запавету*, Duncanville 2002.

²⁷ Т. Матрунчык, *Да 20-годдзя ўтварэння Біблейскай камісіі Беларускай Праваслаўнай Царквы, “Царкоўнае Слова”* 2009, №52, с. 4–6.

²⁸ *Евангеліе Господа нашего Иисуса Христа (от Матфея)*, Біблейская Камісія, Мінск 1991.

²⁹ *Святое Евангелле паводле Марка*, Біблейская Камісія, Мінск 1999.

³⁰ *Святое Евангелле паводле Лукі*, Біблейская Камісія, Мінск 2003.

³¹ *Святое Евангелле паводле Іаана*, Біблейская Камісія, Мінск 2005.

³² *Свяшчэннае Евангелле*, Біблейская Камісія, Мінск, 2007.

³³ *Дзеянні Святых Апосталаў*, Біблейская Камісія, Мінск 2010.

³⁴ *Святое Евангелле*, Секцыя па перакладзе літургічных тэкстаў, Про Хрысто, Мінск 2012.

³⁵ Ул. Завальнюк, *Евангелле*, Мінск 1997.

³⁶ Ул. Завальнюк, *Евангелле*, Мінск 2007.

³⁷ *Святое Евангелле паводле Яана*, Беларуская Евангельская Царква, Менск 2010.

Тры варыянты перакладаў кніг *Старога і Новага Запавету* (Янка Станкевіч, Васіль Сёмуха, Уладзіслаў Чарняўскі);

Пяць варыянтаў перакладу поўнага *Новага Запавету* (вышэйзгаданыя аўтары, а таксама Лукаш Дзекуць-Малей, Анатоль Клышка);

Тры варыянты (два з якіх будуць скончаныя ў бліжэйшым часе) з недахопам у некалькі кніг *Новага Запавету*: Пётр Татарыновіч (адсутнічае кніга *Апакаліпсіса*), секцыя па перакладзе літургічных тэкстаў і афіцыйных дакументаў Касцёла пры ККББ, Біблейская Камісія пры Беларускім Экзархаце Маскоўскага Патрыярхата;

Дванаццаць перакладаў чатырох *Евангелляў* (вышэйзгаданыя аўтары, секцыі і камісіі, а таксама Вінцэнт Гадлеўскі, Міхась Міцкевіч, Мікалай Мацукевіч, Уладзіслаў Завальнюк);

Трынаццаць варыянтаў *Евангелля Яна* (вышэйзгаданыя аўтары, секцыі і камісіі, а таксама Ян Пятроўскі, Эрнст Сабіла – Сяргей Малахаў);

Дзесяць варыянтаў *Дзеяў Апосталаў* (Лукаш Дзекуць-Малей, Вінцэнт Гадлеўскі, Пётр Татарыновіч, Янка Станкевіч, Васіль Сёмуха, Уладзіслаў Чарняўскі, Анатоль Клышка, секцыя па перакладзе літургічных тэкстаў і афіцыйных дакументаў Касцёла пры ККББ, Біблейская Камісія пры Беларускім Экзархаце Маскоўскага Патрыярхата).

Да гэтага пераліку дадаюцца аўтары, якія перакладалі паасобныя часткі кніг і кнігі *Новага і Старога Запавету*: Адам Лісоўскі, Ільдэфонс Бобіч (Пётра Просты), Вацлаў Ластоўскі, Адам Станкевіч, Вітаўт Тумаш, Леў Гарошка, Леанід Галяк, Вацлаў Пануцэвіч, Язэп Германовіч (Вінцук Адважны), Андрэй Крыт, Аляксандар Надсан, Аляксей Мельнікаў, Сяргей Горбік, Сергій Гардун, Яўген Карпук, Міхаіл Астапчык.

Такім чынам, налічваецца каля шаснаццаці аўтарскіх варыянтаў, якія, з аднаго боку, з'яўляюцца каштоўнай спадчынай беларускай біблістыкі, з іншага, калі ўзяць пад увагу мноства формаў і варыянтаў, выкарыстаных у аўтарскіх перакладах імёнаў уласных і геаграфічных назваў, – сваеасаблівай бабілонскай вежай. Імёны ўласныя і геаграфічныя назвы ў іх, часцей за ўсё, запазычаныя з рускай ці польскай моваў. Таксама перакладчыкі наважваюцца на ўтварэнне аўтарскіх варыянтаў: Ἀβιά, ὁ (ʾābīyāh, H29): Ава, Абій, Авія, Абія, Авія; Ἀιθίοψ, -οπος, ὁ (Aithiops, G128): Ефіоплянін, Эфіоп, Этыёп, Этыопец; Δανιήλ, ὁ (dānīʾēl, H1840): Данель, Даніла, Данііл, Даніэль, Даніель, Даніла. Толькі нязначная частка імёнаў уласных і геаграфічных назваў замацавалася як агульная для ўсіх перакладчыкаў XX стагоддзя: Δαυίδ, ὁ (dāwīd, H1732): Давід.

Гэтая праца, якая паўстала ў выніку аналізу ўсіх варыянтаў назваў, што зафіксаваныя ў выданнях перакладаў *Бібліі* і паасобных біблейных кнігаў у XX стагоддзі, а таксама навуковай і мастацкай літаратуры, з'яўляецца спробай унармавання імён уласных і геаграфічных назваў *Новага Запавету*.

I. Спосаб перадавання зычных і галосных літар пры транскрыпцыі назваў Новага Запавету

– Spiritus asper (густое прыдыханне) не перадаецца;

– спалучэнні зычных з галоснымі адбываюцца наступным чынам:

	-α (ἄλφα)	-ε (ἐψιλόν)	-η (ἦτα)	-ι (ἰώτα)	-ο (ὀ μικρόν)	-υ (ὕ ψιλόν)	-ω (ὦ μέγα)
-β (βῆτα)	Ба	бе	бэ	бі	бо	бі	бо
-γ (γάμμα)	Га	ге	гэ	гі	го	гі	го
-δ (δέλτα)	Да	дэ	дэ	ды	до	ды	до
-ζ (ζῆτα)	За	зе	зэ	зі	зо	зі	зо
-θ (θῆτα)	Та	тэ	тэ	ты	то	ты	то
-κ (κάппα)	Ка	ке	кэ	кі	ко	кі	ко
-λ (λάμδα)	Ла	ле	лэ	лі	ло	лі	ло
-μ (μῦ)	Ма	ме	мэ	мі	мо	мі	мо
-ν (νῦ)	На	не	нэ	ні	но	ні	но
-ξ (ξεῖ)	Кса	ксе	ксэ	ксі	ксо	ксі	ксо
-π (πεῖ)	Па	пе	пэ	пі	по	пі	по
-ρ (ῥῶ)	ра	рэ	рэ	ры	ро	ры	ро
-σ (σίγμα)	са	се	сэ	сі	со	сі	со
-τ (ταῦ)	та	тэ	тэ	ты	то	ты	то
-φ (φεῖ)	фа	фе	фэ	фі	фо	фі	фо
-χ (χεῖ)	ха	хе	хэ	хі	хо	хі	хо
-ψ (ψεῖ)	са (пса)	се (псе)	сэ (псэ)	сі (псі)	со (псо)	сі (псі)	со (псо);

– наступныя спалучэнні зычных -γγ, -үк, -үх, перадаюцца як -нг, -нк, -нх;

– падвоеныя зычныя -ββ перадаюцца як -б; -δδ як -д; -κκ як -к; -λλ як -л;

-μμ як -м; -ππ як -п; -ρρ як -р; -σσ як -с; -ττ як -т.

Дыфтонгі і спалучэнні галосных

-αι як -е пасля зычных -δ, -θ, -ρ, -τ як -э ў сярэдзіне слова;

-αυ як -аў; перад галоснай як -ав;

-ευ перад зычнай як -эў; перад галоснай -эв;

-ϊ, -ί пасля галосных як -і;

-ου як -у, пасля галоснай як -ву;

-ει як -і;

-ια; -ιε; -ιη; -ιο; -ιω (-υω); -ιου пасля зычных як -ія; -іе; -іе; -іё; -іё

(- іё); -ію;

- Ια-; Ιε-; Ιη-; Ιο-; Ιω- (Υω-); Ιου- на пачатку слова як -Я; -Е; -І; -Ё; -Ё;

-Ю;

- іε; -іο; -іω у першым складзе перад націскам як -я);
- перадаюцца ўстаўныя галосныя.

II. Варыянты перадачы канчаткаў назваў *Новага Запавету*

1. Назвы, якія належаць да I-га скланення

1.1. Канчатак ж. р. у Nom. sing. -α (Gen. sing. -ας) перадаецца як -а (пасля галоснай як -я), націск з -і перад канчаткам пераносіцца на папярэдні склад (выключэнне G³⁸3137 Μαρία, -ας, ἡ Марыя).

Прыклады: G688 Ἀραβία, -ας, ἡ Арабія, G978 Βιθυνία, -ας, ἡ Бітынія, G1053 Γαλατία, -ας, ἡ Галатыя, G1149 Δαλματία, -ας, ἡ Далматыя, G2096 Εὔα, -ας, ἡ Эва, G2449 Ἰουδαία, -ας, ἡ Юдэя, G2482 Ἰταλία, -ας, ἡ Італія, G2587 Καππαδοκία, -ας, ἡ Кападокія, G3070 Λυδία, -ας, ἡ Лідыя, G3109 Μακεδονία, -ας, ἡ Македонія, G3318 Μεσοποταμία, -ας, ἡ Месапатамія, G3564 Νύμφα, -ας, ἡ Німфа, G4099 Πισιδία, -ας, ἡ Пісідыя, G4479 Ρεβέκκα, -ας, ἡ Рэбэка, G4540 Σαμάρεια, -ας, ἡ Самарыя, G5435 Φρυγία, -ας, ἡ Фрыгія.

1.2. Канчатакі ж. р. у Nom. sing. -α, -η (Gen. sing. -ης) перадаюцца як -а (пасля галоснай як -я), націск з канчатку -η пераносіцца на папярэдні склад.

Прыклады: G1048 Γάζα, -ης, ἡ Газа, G1191 Δέρβη, -ης, ἡ Дэрба, G2582 Κανδάκη, -ης, ἡ Кандака, G2957 Κυρήνη, -ης, ἡ Кірэна, G3412 Μιτυλήνη, -ης, ἡ Мітылена, G4498 Ῥόδη, -ης, ἡ Рода, G4551 Σάπφισα, -ης, ἡ Сάпфиса, G5173 Τρυφῶσα, -ης, ἡ Трыфоса, G5403 Φοινίκη, -ης, ἡ Феніка.

1.3. Канчатак м. р. у Nom. sing. -α(ς) (Gen. sing. -α) перадаецца як -а (пасля галоснай як -я), калі націск з канчатку пераносіцца на папярэдні склад, націск з -і перад канчаткам таксама пераносіцца на папярэдні склад (выключэнне G3323 Μεσσίας, -ου, ὁ Месія).

Прыклады: G67 Ἀγρίππας, -α, ὁ Агрыпа, G912 Βαραββᾶς, -ᾶ, ὁ Барабба, G1214 Δημᾶς, -ᾶ, ὁ Дэма, G1889 Ἐπαφρᾶς, -ᾶ, ὁ Эпэфра, G2333 Θεοδᾶς, -ᾶ, ὁ Тэўда, G2495 Ἰωνᾶς, -ᾶ, ὁ Ёна, G2832 Κλωπᾶς, -ᾶ, ὁ Клопа, G3065 Λουκᾶς, -ᾶ, ὁ Лука, G3604 Ὁζίας, -ου, ὁ Озія, G3774 Οὐρίας, -ου, ὁ Ўрыя, G3937 Παρμενᾶς, -ᾶ, ὁ Пармэна, G4609 Σιλᾶς, -ᾶ, ὁ Сіла.

1.4. Канчаткі м. р. у Nom. sing. -ς, -ης (Gen. sing. -ου) не перадаюцца, -ης пад націскам перадаецца.

Прыклады: G2166 Εὐφράτης, -οῦ, ὁ Эўфрат, G2387 Ἰαμβρῆς, -οῦ, ὁ Ямбрэс, G2446 Ἰορδάνης, -ου, ὁ Јрдан, G4658 Σκύθης, -ου, ὁ Скіт.

Вытворныя

1.5. Вытворныя ад назваў I-га скланення творацца праз даданне да вылучана³⁸ асновы канчатку -янін (выключэнне: G1052, G3094).

³⁸ Лацінскай літарай G пазначаная нумарацыя Джэймса Стронга.

Прыклады: G2475 Ἰσραηλίτης, -ου, ὁ ізраэліцянін, G2953 Κύπριος - α -ον кіпрыянін, G3536 Νινευίτης, -ου, ὁ ніневіцянін, G4541 Σαμαρίτης, -ου, ὁ самарыцянін.

2. Назвы, якія належаць да II-га скланення

2.1. Канчатак м. р. у Nom. s^{ing}. -ος (G^{gen}. s^{ing}. -ου) пасля зычнай не перадаецца, пасля галоснай перадаецца як -й; канчатак -οὺς перадаецца як -ус, -ως перадаецца як -ос.

Прыклады: G13 Ἀγάθος, -ου, ὁ Ага́б, G625 Ἀπολλῶς, -ῶ, ὁ Апалос, G924 Βαρτιμαῖος, -ου, ὁ Бартымé, G1354 Διονύσιος, -ου, ὁ Дыянісі́й, G1666 Ἐλισαῖος, -ου, ὁ Елісе́й, G2195 Ζακχαῖος, -ου, ὁ Закхé, G2321 Θεόφιλος, -ου, ὁ Тэофіл, G2459 Ἰοῦστος, -ου, ὁ Юст, G2591 Κάρπος, -ου, ὁ Карп, G2976 Λάζарος, -ου, ὁ Лáзар, G3138 Μάρκος, -ου, ὁ Марк, G3682 Ὀνήσιμος, -ου, ὁ Анéсім, G4402 Πρόχορος, -ου, ὁ Прохар, G4504 Ροῦφος, -ου, ὁ Руф, G4569 Σαῦλος, -ου, ὁ Саўл, G5090 Τιμαῖος, -ου, ὁ Тымé, G5211 Ὑμέναιος, -ου, ὁ Імéне, G5347 Φῆστος, -ου, ὁ Фэст.

2.2. Канчатак ж. р. -ος, G^{gen}. -ου: -ος пасля зычнай не перадаецца (у беларускай мове назва набывае м. р.), -ος пасля галоснай -я.

Прыклады: G2181 Ἐφεσος, -ου, ἡ Э́фес, G2954 Κύπρος, -ου, ἡ Кіпр, G3399 Μίλητος, -ου, ἡ Мілет, G3974 Πάφος, -ου, ἡ Паф, G4499 Ῥόδος, -ου, ἡ Род, G5184 Τύρος, -ου, ἡ Тыр, G5502^a Χίος, -ου, ἡ Хія.

2.3. Канчатак н. р. -ον, G^{gen}. -ου: пасля зычнай перадаецца як -он (у беларускай мове назва набывае м. р.), пасля галоснай як -ія (у беларускай мове назва набывае ж. р.).

Прыклады: G2430 Ἰκόνιον, -ου, τό Іконія, G2437 Ἰλλυρικόν, -οῦ, τό Ілірыкон, G4484 Ρήγιον, -ου, τό Рэ́гія, G5175 Τρωγύλλιον, -ου, τό Трагілія.

Выворныя

2.4. Выворныя ад назваў 2-га скланення творацца наступным чынам:

– калі назва ў Nom. s^{ing}. заканчваецца на -αῖος – праз замену на -ей (Δερβαῖος -α -он дэ́рбэй, Κυρηναῖος, -ου, ὁ кірэ́нэй, Χαλδαῖος, -ου, ὁ халдэ́й);

– калі назва ў Nom. s^{ing}. заканчваецца на -ιαῖος – праз замену на -янін (G117 Ἀθηναῖος, -α, -он атэ́нянін, G961 Βεροιαῖος, -α, -он бера́янін);

– калі назва ў Nom. s^{ing}. заканчваецца на -ιος – праз замену на -янін (Κύπριος -α -он кі́прыянін, Κορίνθιος, -ου, ὁ кары́нтыянін, Τύριος, -ου, ὁ ты́рыянін);

– калі назва ў Nom. s^{ing}. заканчваецца на зычную, праз даданне да асновы канчатку -ец з пераносам націску на папярэдні склад, пасля зычных -δ, -θ, -ρ, -τ як -ы́ец (Ἀσιανός, -οῦ, ὁ асі́янец, Μηδός, -ου, ὁ мэ́дыец, Σύρος, -ου, ὁ сі́рыец).

3. Назвы, якія належаць да III-га скланення

3.1. Назвы м. р. і ж. р. з асновай, якая выдзяляецца ў Gen. sing. з канчаткам -ος у м. р. перадаецца з нулявым канчаткам, у ж.р. з канчаткам -α.

Прыклады: G494 Ἀντίπατρις, -ίδος, ἡ Антыпатрыда, G735 Ἄρτεμις, -ιδος, ἡ Артэміда, G897 Βαβυλών, -ῶνος, ὁ Бабілон, G1058 Γαλλίων, -ωνος, ὁ Галіён, G1152 Δάμαρις, -ιδος, ἡ Дамарыда, G1671 Ἑλλάς, -άδος, ἡ Элада, G2266 Ἡρωδίας, -άδος, ἡ Ирадыяда, G2500 Ἰωσῆς, -ῆτος, ὁ Ясэт, G3090 Λωῖς, -ῖδος, ἡ Лаіда, G4069 Περσίς, -ίδος, ἡ Персіда, G4529 Σαλαμίς, -ῖνος, ἡ Саламіна, G5085 Τιβερίας, -άδος, ἡ Тыбэрыяда, G5405 Φοῖνιξ, -ικος, ὁ Фэнік.

3.2. Назвы м. р., Gen. -ους, -εως перадаюцца з нулявым канчаткам.

Прыклады: G1361 Διοτρέφης, -ους, ὁ Дыятрэф, G2061 Ἑρμογένης, -ους, ὁ Эрмагэн, G4720 Στάχυς, -υος, ὁ Стах, G4988 Σωσθένης, -ους, ὁ Састэн.

3.3. Складаныя назвы ж. р., калі другую частку назвы складае – πόλις, то перадаецца не пад націскам як -паль (у беларускай мове назва набывае м. р.).

Прыклады: G295 Ἀμφίπολις, -εως, ἡ Амфіпаль, G1179 Δεκάπολις, -εως, ἡ Дэкапаль, G2404 Ἱεράπολις, -εως, ἡ Ярапаль, G3496 Νεάπολις, -εως, ἡ Неапаль, G3533 Νικόπολις, -εως, ἡ Нікпаль.

3.4. Назвы нерэгулярнага скланення перадаюцца цалкам (G2203 Ζεύς, Διός, ὁ Зеўс, G2211 Ζηνᾶς, -ᾶ, ὁ Зянон³⁹, G2424 Ἰησοῦς, ὁ Ісўс, G3017 Λεβί, ὁ Лэві, G3069 Λύδδα, ἡ Ліда).

Нескланяльныя назвы

3.5. Нескланяльныя назвы перадаюцца цалкам, калі назва заканчваецца на галосную пад націскам, то націск пераносіцца на папярэдні склад, калі назва заканчваецца на -ήλ, то перадаецца як -эль (G2 Ἀαρών, ὁ Аарон, G920 Βαριωνᾶ, ὁ Барыёна, G1059 Γαμαλιήλ, ὁ Гамаліэль), нескланяльныя назвы, аснова якіх заканчваецца на -ώ, набываюць канчатак -он (G2410 Ἱεριχώ, ἡ Ерыхон, G5328 Φαραώ, ὁ фараон), назвы жаночага роду з асновай на галосную набываюць канчатак -я (G3535 Νινευί, ἡ Ніневія), нескланяльныя назвы, аснова якіх заканчваецца на -ε, набываюць канчатак -й (G3575 Νῶε, ὁ Ной).

Вытворныя

3.6. Вытворныя ад назваў 3-га скланення творацца наступным чынам:

– ад асновы, якая выдзяляецца ў Gen. sing. без канчатку -ος (G128 Αἰθίοψ, -опос, ὁ этыёп, G690 Ἀραψ, -αβος, ὁ араб);

³⁹ Зорачкай пазначаны выключэнні з правілаў транскрыпцыі.

- ад назвы ж.р. у Nom. sing. праз замену канчатка -ις на -άνка (G4542 Σαμαρίτις, -ιδος, η самарытáнка)
- ад асновы, якая ў Gñ. sing. мае канчатак -ητός, праз замену канчатку -ος на -янін (G2912 Κρής, -ητός, ò крыцянін*);
- ад асновы, якая ў Gñ. sing. мае канчатак -έως, праз замену яго на -іец (G491 Ἀντιοχεύς, -έως, ò антыяхіец, G2331 Θεσσαλονικεύς);
- ад асновы, якая ў Gñ. sing. мае канчатак -όνος, праз замену -ος на -ец (G3110 Μακεδών, -όνος, ò македонец).

Заклучэнне

За матэрыял для аналізу ў дадзенай працы бяруцца ўласныя назвы выключна з *Новага Завету*. Кожнай уласнай назве папярэднічае нумарыцыя Джэймса Стронга. Назвы, якія паходзяць з семіцкіх і старажытнагрэцкай моваў перадаюцца згодна дадзеных правілаў.

У сучаснага перакладчыка ўзнікае цяжкасць з транскрыбаваннем таго ці іншага імя ці гістарычнага тэрміна ў дачыненні ледзь ці не да кожнага асобнага выпадку. Неўрэгуляванасць транскрыпцыі надзвычай абцяжарвае і запавольвае працу пры карыстанні бібліяграфічнымі даведнікамі, каталогамі, энцыклапедыямі, гістарычнымі картамі і г. д. Прысутнасць шматлікіх варыянтаў імёнаў уласных і геаграфічных назваў (адрозных згодна з канфесійнымі традыцыямі, аўтарскімі пошукамі і неўнармаванымі афіцыйнымі варыянтамі) у біблейных перакладах не спрыяе стварэнню адзінага *Святога Пісання*, якое задаволіла б усіх зацікаўленых. Хочацца спадзявацца, што дадзеная праца спрычыніцца да ўнармавання імён уласных і геаграфічных назваў у беларускай мове, стане метадалагічным дапаможнікам для перакладчыкаў *Святога Пісання*.

Siarhei Surynovich

Practical Belarusian Transcription of Proper Names and Place Names from the Greek Language

A b s t r a c t

Existing transcriptions of Greek proper and place names used in Belarusian scientific, historical, and fiction literature are quite unsystematic and not regulated by any commonly accepted norms. Regardless of the origin of texts which contain ancient Biblical names, translators of official publications often use our neighbours' variants, usually Russian or Polish, or try to create their own transcriptions of these names. Lack of appropriate standards complicates and slows down efforts of Belarusian Biblical translators. This article is an attempt to normalize Scriptural Greek terminology in the Belarusian language.